
Dr Lucija RAJNER

ZBOG ONIH KOJIH ODAVNO VIŠE NEMA

Primarijus *mr. sci. dr Lucija Rajner*, rođena je 2. avgusta 1934. u Beogradu od oca *Ladislava Rajnera* i majke *Antonije Rajner*, rođene *Piringer*.

Školu i *Medicinski fakultet* završila je u Beogradu. Takođe, završila je specijalizaciju iz *pneumoftizilogije*, a kasnije i *poslediplomske studije iz kardiologije*. Radila je u Beogradu, u *Gradskom zavodu za plućne bolesti i tuberkulozu*, gde je osnovala *Kardiološku službu*, a kasnije radila u *Institutu za plućne bolesti Kliničkog centra* u Beogradu,

odakle je, kao načelnik odeljenja sa zvanjem primarijusa, sa punim radnim stažom, otišla u penziju. Iz braka sa *Dušanom Pircem*, doktorom ekonomskih nauka, ima ćerku *Vesnu*, takođe lekara, koja, kao specijalista psihijatar i doktor medicinskih nauka, sa svojom porodicom živi i radi u *Čikagu (USA)*.

Lucija Rajner je veoma angažovana u društvenim poslovima, u asocijacijama zdravstvene službe Beograda i *Jevrejskoj opštini* u Beogradu.

Rođena sam u Beogradu u mnogočlanjoj porodici u kojoj gotovo nikada za obedom nije bilo manje od desetak pa i više osoba. Pored četiri sina, među kojima je moj otac *Ladislav* ili kako su ga zvali „*Aco*“ bio najstariji, u kući moga deda i bake ili kako sam ih ja zvala „*otata* i *omama*“ i pored nas ostalih članova porodice, uvek bi se našao po neki

prijatelj ili kolega. Sve su to bili mladi ljudi, tek zakoračili u život, kako se to govorilo, na svojim nogama. U toj kući ja sam bila jedino dete, prvo unuče, mažena bratanica... I bilo mi je veoma lepo, toplo...

No ove redove ne pišem zarad sebe, koja sam igrom slučaja ili sudbine preživela brojne nedaće života, i to od ranog detinjstva, i kojih je sve do danas bilo na pretek. Pored svih tih nedaća ja i danas živim. Ove redove pišem zarad svih onih meni dragih, kojih odavno više nema. Zato ću svoju priču početi malko podalje, iz prošlosti.

Porodica moga dede po ocu, Alojza Rajnera, potiče iz krajeva nekadašnje Austrougarske monarhije. Oni su sticajem okolnosti menjali svoja prebivališta i živeli u delovima kasnije nastale Jugoslavije (ili koja se u početku zvala Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, a posle toga je taj prostor imao mnoga imena).

Preci moje bake, Marije Jelinek, potiču iz predela sunčane Italije. Menjali su mesta stanovanja, pa su se i oni obreli na prostorima te iste Jugoslavije. Tako su se susreli moja baka i moj deda i osnovali svoju porodicu.

Oni su, takođe menjajući prebivališta, najduže vremena provedli u Slavoniji, u Slavonskom Brodu, u Sarajevu i konačno u Beogradu, gde se mnogima završio život, ali ne prirodnom smrću, nego silom jednog sumanutog vremena.

No, da se vratim priči o životu.

Moj otac je bio najstariji od četvorice braće Rajner i prvi se oženio. Nakon duge romantične veze sa mojom majkom, Antonijom Piringer, i pored brojnih prolaznih prepreka i predrasuda (moja majka nije bila Jevrejka) oni su stupili u brak u kojem sam ja rođena. Otac je bio pravnik, direktor jedne privatne trgovačke firme. Rasla sam pod veoma sređenim prilikama jedne građanske porodice toga vremena. Lekar, inženjer tehnologije, ekonomista, visoki službenik – direktor u spolj-

Roditelji oca LUCIJE RAJNER, ALOJZ i MARIJA, rođena JELINEK, u Sarajevu oko 1908. godine

noj trgovini, direktor veće privatne firme, to su bila njihova zanimanja. Jedan po jedan sin se odvajao od očeve kuće osnivajući svoje porodice. Stric Ernest je kao diplomirani inženjer tehnologije otišao u Zagreb, tamo se oženio i njegovo ime je decenijama bilo vezano za fabriku lekova „Pliva“, nekadašnji „Kaštel“. Međusobna povezanost ostalih koji su bili u Beogradu i povezanost sa ugodnim dedinim domom u Zadarskoj ulici ostala je svakodnevna sve do te kobne 1941. godine. Neposredno pred sam Drugi svetski rat, stric Egon, kao mlad lekar bio je na odsluženju vojnog roka i kao takav je odmah zarobljen. Kao ratni zarobljenik on je preživeo rat. Kasnije je kao specijalista-neuropsihijatar radio i živeo u Sarajevu i Tuzli, gde je u krugu svoje porodice otišao sa ovog sveta, prirodnom smrću.

Preostali članovi familije Rajner koji su ostali u Beogradu nisu tako prošli.

Pošto sam tada bila dete od šest i po godina nisam baš sasvim sigurna u preciznost i redosled događaja koje ću ispričati.

Odmah posle 27. marta 1941. godine, neposredno pred rat, tata je bio pozvan kao rezervista na vojnu službu. Veoma dobro se sećam bombardovanja Beograda, 6. aprila. Tog užasnog jutra bila sam sama sa mamom kada sam kroz prozor našeg stana u Jovanovoj ulici ugledala brojne avione iz kojih su ispadali mnogobrojni crni predmeti elipsastog oblika, nakon čega se cela zgrada zaljuljala i sve oko nas je zagrmelo. Nešto kasnije, a što dobro pamtim, celokupno okruženje naše zgrade obuhvatio je oblak dima i plamena. Činilo mi se da je Jovanova ulica danima gorela. Nismo nikuda pobegle – sve vreme smo provele u podrumu naše zgrade sa još malobrojnim susedima koji nisu bili spremni da negde pobegnu. Nisu bili spremni ili nisu imali kuda.

Ne mogu tačno da se setim nakon koliko dana, ali ubrzo sam čula da je kuća i omame i otate u Zadarskoj ulici ostala neporušena, mada je u neposrednoj blizini Biblioteka izgorela do temelja. Svi naši su u Zadarskoj ostali živi. I stric Ivan sa svojom suprugom ostao je nepovređen. Pamtim opustele ulice Beograda toga vremena, pune pepela, paljevine, leševa, ruševina. Miris paljevine, i danas kada ga osetim, asocira me na taj i tadašnji Beograd.

Kancelarija mog tate u ulici Cara Uroša bila je porušena i potpuno izgorela. Neki radnici i službenici su ostali u životu a neki i nastradali.

Jednog aprilskog dana, u vreme prvog raščišćavanja grada, pojavio se moj tata, koga je bombardovanje Beograda zateklo na vojnoj vežbi, negde u unutrašnjosti Srbije. Vratio se bled, veoma mršav, dubo-

kih podočnjaka, obučen u seljačko odelo koje je nabavio u nekom selu gde se preobukao, naime – skinuo uniformu da ne bi bio zarobljen kao vojnik. I vratio se u okupirani Beograd, nama svojim, ali vratio se pravo u lavlju čeljust... Tata nije radio neko vreme pošto je kancelarija izgorela, ali mene kao dete je to radovalo jer sam se nadala da će konačno tata imati više vremena da bude sa nama, sa mnom i sa mamom.

Četvorica sinova ALOJZA RAJNERA, od kojih je LADISLAV (sedi) bio najstariji, u Slavonskom Brodu oko 1928. godine

Ta moja radost je trajala vrlo kratko. Ubrzo su počele da me okružuju sama zabrinuta i jako ozbiljna lica svih oko mene. Čudno ponašanje, razgovor u pola glasa, izostanak svakog osmeha i radosti, izostanak svakog smeha u okruženju učinila su da od jednog maženog, čak i razmaženog, deteta postanem suviše rano veoma ozbiljna. Nisam se usuđivala ništa da pitam. Razne proglose koji su nicali svakodnevno, prijave, neke registracije, pa žute trake i pojava Davidove zvezde na odelima svih mojih teško da sam baš sasvim razumevala, ali prevelika ozbiljnost svih meni dragih i strah u očima moje majke sputavali su me da tražim bilo kakvo objašnjenje. Shvatala sam da se događa nešto strašno. Prestala sam ja da budem cen-

tar pažnje svih ukućana i onih koji su me okruživali, međusobno su govorili tiho o meni potpuno nerazumljivim stvarima. I onda, tokom leta 1941. godine, stigla je vest o velikoj eksploziji oružja i municije koja se dogodila u Smederevu. Tata je, pored brojnih drugih Jevreja, bio odmah pozvan i odveden na raščišćavanje ruševina u Smederevu. Ne sećam se koliko je sve to tačno trajalo. Kada sam kasnije, nakon mnogo godina, prvi put bila ponovo u Smederevu, prepoznala sam prostore na koje smo nekada mama i ja odlazile u posetu tati. Sećanja su se vratila

u to leto, u tu godinu koju ću pamtit i do kraja svog života. Ponekad su tada iz Smedereva stizala i pisma, ceduljice od tate. Koji i kakvi su bili putevi kojima su ta pisma stizala ne znam, ali neka od njih i danas postoje, neke kopije sam dala Jevrejskom muzeju u Beogradu.

Ne sećam se tačno kada se tata vratio u Beograd. Napetost u našem okruženju je rasla iz dana u dan. U prvoj grupi „taoca“ (reč koju sam tada prvi put čula ali je baš sasvim nisam razumevala) bio je odveden moj deda i jedan naš bliski rođak, čika Željko Kac. Iz prvobitnog zatvora oni su ubrzo odvedeni nekuda... Niko detetu, sada već od sedam godina, nije ništa objašnjavao. Sve oko mene je postalo drugačije, zastrašujuće. Opet nisam ništa zapitkivala što bi u normalnim uslovima života uvek uporno činila, sve dok mi se do tančina sve ne objasni. Sada nisam ništa slično činila, ali sam shvatila da dede više nema među nama. Čula sam reči Sajmište, ali sam od ranije znala da je to mesto gde su bili održavani aero-mitinzi, o čemu mi je pričao moj deda-ujak, brat moje bake, inženjer mašinstva Karlo Jelinek. No sada je ta reč zvučala drugačije. Nakon toga pomenuta je Banjica i postajalo mi je sve jasnije da su to nazivi nekih logora, zatvora. Oktobra 1941. godine čula sam samo: ...„odvedeni su u otvorenim kamionima...“ Pominjana je reč Jajinci. Nisam znala ni gde je to, ali sam ubrzo shvatila da su odvedeni na put bez povratka.

Kratko iza toga bili su zatvoreni moj otac i moj najmlađi stric Ivan. Odvedeni su bili u logor „Topovske šupe“. Postajala sam sve svesnija da se svuda oko mene događa nešto strašno. Majka me nije puštala ni koraka od sebe. Čvrsto, kao u grču, držeći me za ruku išla sam često uz majku, a okolina Autokomande postala mi je dobro poznata. Ugao okružen bodljikavom žicom iza koje su promicale senke logoraša, bila je slika koju dobro pamtim. Sada taj kraj izgleda potpuno drugačije. Tada bi nas dve često zastajale preko puta tog ugla, čekajući da ugledamo nama znana lica. Ta ulica nije bila tako široka kao što je danas. Ponekad bi ugledala lik moga tate ili strica Ivana. Ponekad bi me majka brzim korakom prevela na drugu stranu ulice, bliže žicama, i neko bi uspeo da nam proturi po nekoliko ceduljica namenjenih nama i ostalima koji smo se nalazili izvan žice. Koliko puta sam videla grubosti koje bi logoraši doživljavali od strane nemačkih vojnika koji su se, kao orlušine, obrušavali na očajnike koji su pokušali da se približe žicama. „Los, los!“, vikali su nemački vojnici udaljavajući udarcima logoraše od žičane ograde. Odzvanjala je cela ulica od tih reči ali u mojim ušima i mnogo duže. Ponekad, ali ne znam kako i uz kakve regulative režima

logora, ceduljice pisane od strane logoraša dobijali bi i na kapiji logora. Neke od njih imam i danas, a kopije sam dala Jevrejskom muzeju u Beogradu.

Ponekad bih kroz te žice mogla da ugledam tatu. Izgledao je mnogo izmenjen, mršav, bled, veoma ozbiljan i nikad nije gledao prema nama. Ni traga nekog osmeha na licu. A ranije bismo se toliko puta smejali, smejali zajedno. Pratila sam majku tiho, bez reči i kao zaplašeno ptiče pokušavala da pratim njen dugi korak. I dani su tako prolazili. Mama je svakim danom bila sve lošijeg zdravlja. Mnogo je kašljala i imala povišenu temperaturu. Tog, za nas kobnog novembarskog dana, mama nije mogla da ode na svoju svakodnevnu šetnju do logora, zbog vrlo visoke temperature. Sutradan, 15. novembra, ipak je krenula, ali sama. Veoma brzo se vratila uplakana, bleđa, bez reči i kako je stupila u kuću gde sam je čekala sa jednom susedkom i bakom, pala je bez svesti. Tu sliku i danas pamtim i osećam onaj isti užas koji me je i tada obuzeo. „Juče su ih odveli...“, bilo je sve što nam je rekla došavši k svesti. Nije mnogo govorila narednih dana. Više je bila kao u bunilu zbog velikog šoka i zbog bolesti i veoma visoke temperature. Imala je teško zapaljenje plućne maramice sa vodom od čega se u to vreme veoma dugo i teško lečilo. Kasnije sam doznala da je od nekih sapatnica mama doznala da je toga 14. novembra transport bio sastavljen od mlađih i zdravijih ljudi. Moj otac je tada imao 31 godinu a stric samo 26. Taj podatak je mojoj mami ulivao nadu da su odvedeni nekuda... možda na najteže fizičke radove... Zbog tih saznanja i takvog razmišljanja u njoj, pa i u meni, gajen je tračak nade da će oni možda preživeti i da će se jednog dana vratiti. Taj tračak iracionalne nade nije napuštao moju majku sve do kraja rata, pa i mnogo duže.

Te 1941. godine u malom stanu u Jovanovoj ulici bila je sa nama, kako sam pomenula, i moja baka. Ona je bila prinuđena da napusti svoj stan u Zadarskoj ulici, ali je neko vreme mogla da bude sa nama. Bolestna i teško pokretna zbog loše zalečenog preloma butne kosti, većim delom je bila vezana za postelju, mada je imala nešto oko 55 godina. Sa nama je mogla da ostane sve do početka 1942. godine, kada je prinudno smeštena u Jevrejsku bolnicu koja se nalazila u zgradi današnjeg Defektološkog fakulteta, na uglu ulica Visokog Stevana i Tadeuša Košćuška. Mogle smo da je posećujemo. Jednog februarskog dana videla sam kamion uglavljen u vrata bolnice. Majka me je povukla za ruku, bez reči odvušla na drugu stranu ulice i obe smo plačući otišle kući. Omamu nisam više nikada videla. Da li sam tada shvatila sve što

se događalo, nisam sasvim sigurna, ali kasnije mi je bilo jasno da je to bio kamion – gasna komora. Ni danas ne volim da prođem tim krajem, pored te zgrade, kao ni lepom Zadarskom ulicom stare Varoš kapije. Ta mesta bude u meni suviše bolna sećanja. Ipak, kada ponekad prođem pored pomenute zgrade u ulici Visokog Stevana, užasno mi zasmeta da na toj zgradi nema ni slova, ni reči da je tu bila smeštena Jevrejska bolnica, jedno od poslednjih utočišta brojnih beogradskih Jevreja.

LUCIJA sa roditeljima, majkom ANTONIJOM i ocem LADISLAVOM, 1940. godine

de primerene uzrastu. No sve te moje „neslobode“ tumačila sam strogošću moje majke, na čemu sam joj tada ponekad i zamerala. U školu sam išla kada je nastava u okupiranom gradu počela, ali nikad nisam išla bez pratnje. Nikada sama. Pa bila sam mala i bila su ratna vremena. Ipak sam uočavala da se neka deca malo slobodnije kreću, zadržavaju na ulici, igraju malo posle škole, što meni nikada nije bilo dozvoljeno. Kasnije sam shvatila da to nije bilo zbog strogosti moje majke, već zbog neizmernog straha žene koja je ostala sama sa malim detetom, uz nesigurno postojanje svakog sutra.

I od tog februara 1942. godine ostale smo same mama i ja. Potpuno same bez ikoga svoga. Česti pretresi našega stana, danju, noću, kopanje po svim stvarima u našoj kući, postali su sastavni deo moje svakodnevice. Različite nemačke uniforme Gestapoa, ili drugih rodova nemačke vojske, smenjivali bi pripadnici Ljotičeve garde ili drugi podanici okupatora. Stalno su nešto ili nekoga tražili. Šta??? Koga, kada nikoga više nije bilo???

Moja kretanja u to vreme bila su veoma ograničena. Majka me nikud nije puštala bez nje. Nikada i nikome nisam smela da otvorim vrata ako bih u stanu bila sama a mama na kratko odsutna. Nisam živela kao ostala deca, uz malo slobode

Deca iz mešovityh brakova, čije majke nisu bile Jevrejke, po nemačkim propisima bila su pošteđena, ali njima, okupatorima, nacistima, nikad se nije moglo verovati. Tek posle okončanog rata doznala sam da uz saglasnost moje učiteljice i tadašnjeg upravitelja Osnovne škole „Kralj Petar I“ koju sam pohađala, uz moje ime u školskim knjigama nije bilo upisano ni ime oca, ni nacionalnost, ni veroispovest. Nije bio upisan ni jedan podatak koji bi mogao upućivati na moje jevrejsko poreklo. Tako sam pohađala školu u poluzatočeničkim uslovima u okupiranom Beogradu. Bez pravog detinjstva, obuzeta tugom i brigama neprimerenim uzrastu. Ozbiljna poboljevanja moje majke, uz sve ostalo, doprineli su da sam rano postala ozbiljna i odgovorna. Detalje o uslovima moga pohađanja škole za vreme okupacije saznala sam tek nakon rata od moje učiteljice u IV razredu osnovne škole. Tragove takvog detinjstva osećala sam uvek, pa i danas ih duboko osećam. Kada govorim o svom životu, delim ga na godine pre rata, za vreme rata i posle rata. Zaista lepe uspomene vezane su za najkraći period – period pre rata. Daleko najduži period svoga života provela sam posle rata, rastući u nemaštini kao i mnogi drugi, stasavajući, učeći, kasnije radeći posao koji volim, gajeći jedinu ćerku i koncentrišući se na nju, a kasnije, hvala sudbini, uživajući u unuci u kojoj i danas uživam. Pa ipak, sve vreme živela sam, pa i danas živim, sa neizbrisivim ožiljkom u duši i sa poimanjima o životu koja su mi bila nametnuta nedaćama rata i svih njegovih posledica na moju familiju. Rasla sam uz brižnu majku, ali bez velikog broja mojih dragih koje sam neizmerno volela i u čijoj ljubavi sam, kao mala devojčica, uživala, ali kratko. Posebno, rasla sam bez mog divnog oca. Nestali su tuđom silom ne ostavivši iza sebe ni grob.

Prilikom svoje prve posete gradu Minhenu, kao završeni lekar, otišla sam sama, ne rekavši nikome ništa, u Dahau. Otišla sam tiho, u očaju. Imala sam iracionalni osećaj da idem na grob svojim.